

the student is constantly in the situations of creative search, an active observation and listening to the different points of view on the problem, as well as an active involvement in the process of discussion, decision-making and so on. Thus, the application of the differentiated approach to foreign language learning contributes to the effective deepening of students' knowledge, the activation of their cognitive and mental activity, their creativity, their development of critical thinking and independence.

In the article, the differentiation has been found to be one of the most effective ways to organize the learning process, based on the personal growth of each student by differentiating the content, the process and the learning environment and varying strategies according to the student's learning profile for effective learning of foreign language.

Key words: *differentiated approach, differentiated learning, language didactic, learning environment, educational process, learning content, principles of learning, student's learning profile.*

УДК 37: 7 (477); [78:615

Ірина Малашевська

Університет Григорія Сковороди у Переяславі

ORCID ID 0000-0002-6148-901X

DOI 10.24139/2312-5993/2022.01/260-269

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ВИКОРИСТАННЯМ МУЗИКОТЕРАПІЇ

Метою статті є обґрунтування теоретико-методологічних аспектів використання музикотерапії в системі національної музичної освіти. У дослідженні використовуються методи теоретико-критичного аналізу, синтезу, абстрагування, конкретизації тощо. У результаті дослідження доведено необхідність використання системного, аксіологічного, синергетичного, акмеологічного підходів. Обґрунтовано застосування принципу історизму, системності й послідовності, зв'язку теорії та практики, єдності конкретного та абстрактного, ґрунтовності та наочності у процесі інноваційного музичного навчання. Практичне значення дослідження полягає в поглибленні теоретично-методологічної обізнаності педагогів-музикантів.

Ключові слова: *методологічні принципи та підходи, музикотерапія, музично-оздоровча технологія, навчання музики.*

Постановка проблеми. Життя сучасних дітей характеризується інформаційною перенасиченістю. Поліфонія таких подразників, як надмірно емоційне спілкування з однолітками, телевізійна реклама, комп'ютеризація їх дозвілля тощо призводить до дисгармонійності їх психологічного стану, появи відчуття втоми та роздратування, погіршення продуктивності їх діяльності (навчальної, розвивальної).

Одним із головних завдань педагогів, і музичних зокрема, є охорона, зміцнення й відновлення здоров'я дітей. За таких умов *формування позитивної програми життєдіяльності* дітей за допомогою впровадження музикотерапії у процес музичної освіти

дітей набуває особливої актуальності на часі. Це сприятиме нормалізації їх психосоматичного стану та підвищенню продуктивності їх навчально-музичної діяльності.

Аналіз актуальних досліджень. Досвід застосування музичної терапії в системі національної освіти з метою оздоровлення та гармонізації емоційно-психологічного стану особистості висвітлено в дослідженнях *І. Волженцевої* (методика оптимізації психічних станів студентів засобами музики, що складається із внутрішніх і зовнішніх детермінант) (Волженцева, 2011), *В. Драганчук* (підготовка майбутніх педагогів-музикантів до використання музикотерапії у професійній діяльності) (Драганчук, 2016). На особливу увагу заслуговує розробка питання застосування мистецтва (естетотерапії) з метою гармонізації та розвитку психофізіологічних станів студентської молоді у працях *О. Федій* (Федій, 2010). Музикотерапевтична педагогіка «ПіснеЗнайка», автором якої є *Н. Яновська* доводить унікальність технології розвивального й корекційно-оздоровчого навчання дітей (від 2 до 12 років) та базується на систематизації, образному представленні та віршовано-пісенній подачі навчального матеріалу (Яновська, 2005). Надзвичайно цікавою у практичному плані є навчальна програма й методичні рекомендації з музикотерапії для навчально-виховної роботи в закладах загальної середньої освіти групи науковців і практиків у складі: *О. Безклінська, Г. Бондаренко, Г. Мороз, С. Науменко, Н. Романова* (Безклінська, Бондаренко, Науменко, Романова, 2012). Цікавою для системи інклюзивної освіти є парціальна програма і методичні рекомендації корекційно-розвивальної роботи з дітьми зі складними порушеннями психофізичного розвитку *Н. Квітки* (Квітка, 2013).

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретико-методичних аспектів використання музикотерапії в системі національної музичної освіти дітей.

Для досягнення поставленої мети використовувалися такі **методи дослідження**: теоретико-критичний аналіз мистецтвознавчої, педагогічної та психолого-педагогічної літератури щодо проблеми дослідження; порівняння, систематизація, узагальнення отриманої інформації, синтез, абстрагування, конкретизація.

Виклад основного матеріалу. Процес навчання музики дітей у системі загальної освіти характеризується відмінною особливістю від інших видів навчання – це взаємопроникнення знань і творчої діяльності. Відповідно, набуває необхідність осмислення процесу

творчого акту музичного навчання, що стимулює прояви фантазії й уяви особистості, появи взаємозв'язку її внутрішнього світу із його зовнішніми проявами.

Методологічні засади нашого дослідження перегукується із головними аспектами культурологічної педагогічної парадигми, яка розуміє освіту як явище культури. Її головна мета полягає у введенні особистості до світу культури, а також забезпечення діалогічної взаємодії двох систем «людина в культурі» й «культури в людині». За визначенням І. Зязюна, мета сучасної освіти має бути формування не людини освіченої, а людини культурної. Її ядро мають складати гуманність, свобода, духовність, здатність до самовизначення у світ культури, самоствердження в усіх сферах життєдіяльності тощо (Квітка, 2013, с. 22).

До вивчення проблеми навчання музики дітей дошкільного й шкільного віку з використанням музикотерапії на методологічному рівні відображено взаємозв'язок фундаментальних наукових підходів, які були використані у процесі науково-педагогічного дослідження. Серед них: системний, аксіологічний, синергетичний, акмеологічний підходи.

Мета застосування *системного підходу* полягала в дослідженні процесу музичного навчання дітей дошкільного та шкільного віку як складної системи, яка складається зі своїх структурних компонентів, виявленні зовнішніх і внутрішніх її зв'язків. Під час формулювання сутності досліджуваної проблеми в музичній педагогіці та пошуку адекватних шляхів її вирішення нами було з'ясовано, що в науковій літературі зустрічається неоднозначне й широке тлумачення системного підходу, а саме:

- інтеграція, синтез розгляду різних сторін або явищ об'єкта (А. Холл);
- адекватний засіб дослідження й розробки не будь-яких об'єктів, що довільно називаються системою, а лише таких, які є органічним цілим (С. Оптнер);
- широкі можливості для одержання різноманітних тверджень та оцінок, які передбачають пошук різних варіантів виконання певної роботи з подальшим вибором оптимального вибору (Д. Бурчфільд).

Усі ці визначення дозволили нами усвідомити важливість системного підходу, застосування якого на методологічному рівні нашого дослідження уможливило здійснення аналізу сучасної системи музичної освіти дітей дошкільного й шкільного віку з позиції цілісності, уточнити визначення поняття «музична навченість», визначити її структурні компоненти, виявити їх взаємозв'язок і взаємозалежність,

Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2022, № 1 (115)
дослідити специфічні особливості психофізіологічного розвитку дітей в умовах сучасності, вивчити феномен «музикотерапії» й досвід її використання в педагогічній практиці.

Системний підхід у нашому дослідженні спрямовано на розкриття цілісності та єдності музичного навчання дошкільників і школярів, виявлення складових елементів та їх зв'язків, зведення їх у єдину теоретико-методичну систему. Система являє собою сукупність елементів, які взаємопов'язані між собою в такий спосіб, щоб виникла певна цілісність та єдність. Науково-теоретичний аспект систематичного підходу розкрито у працях Б. Ананьєва, В. Афанасьєва, Н. Гузій, Н. Кузьміної, Є. Юдина, В. Якуніна та ін. У контексті системного підходу компоненти системи музичного навчання зумовлюють цілісність і єдність. Прагнення до розподілу системи призводить до втрати логічності й завершеності. Н. Гузій зазначає: «поява нових зв'язків між елементами призводить до виникнення інтегративних властивостей, що не можуть зводитися до властивостей окремих компонентів, тому важливою характеристикою будь-якої системи слід вважати виділення особливих системоутворювальних зв'язків» (Гузій, 2004, с. 47). Застосування системного підходу до процесу музичного навчання з використанням музикотерапії сприяє інтеграції різних рівнів розвитку дитячої особистості – індивід, суб'єкт діяльності, особистість та індивідуальність.

Аксіологічний підхід, який ґрунтується на понятті цінності як переваги музично-естетичних смислів і побудованих на цій основі поведінки. Цінність музично-навчальної діяльності дітей задля їх гармонійного й цілісного становлення та розвитку забезпечувалося застосуванням вищезазначеного підходу. Застосування аксіологічного підходу на педагогічному рівні нашого дослідження полягало в моделюванні процесу музичного навчання дітей дошкільного й шкільного віку в музикотерапевтичному аспекті на основі комплементарної єдності освітніх та оздоровчих цілей і завдань, формування в дітей і їх батьків ціннісного відношення до музичного навчання й музики зокрема.

Синергетика як методологічний базис наукового пізнання є сукупністю колективного ефекту взаємодії значної кількості підсистем, які призводять до стійких структур і самоорганізації у складних системах. Синергія – це перевірка того, що ціле є більшим, ніж його складові. Синергетичний підхід дозволив розглядати процес музичного навчання з використанням музикотерапії як феномен, який дозволяє підвищити ефективність музичного навчання за рахунок

поєднання музично-освітніх методів та прийомів з музично-оздоровчими, інтеграції процесу набуття музичної навченості дітей із розкриттям їх саногенного потенціалу.

Сутність *акмеологічного підходу* полягала в розгляді дитячої особистості як цілісного феномена в єдності її як індивіда, особистості й індивідуальності, спрямування музичного навчання на самовдосконалення й саморозвиток дітей дошкільного та шкільного віку, розвитку прагнення досягати значних музично-навчальних успіхів. Застосування акмеологічного підходу спрямовувало науковий пошук на максимальний розвиток музично-творчих здібностей і задатків дітей, за умови обов'язкового врахування особливостей і закономірностей становлення та розвитку дитячої особистості на всіх етапах у період дошкільного та шкільного віку.

Ставляючи собі за завдання відкриття об'єктивних закономірностей музичного навчання з використанням музикотерапії, нами було здійснено цілеспрямоване застосування таких відомих об'єктивних і суб'єктивних закономірностей у практиці музичного навчання дошкільників і школярів, як:

- виховний і розвивальний характер музичного навчання дошкільників і школярів;
- зумовленість музично-освітньої діяльності суспільними потребами; залежність ефективності музичного навчання від наявності навчально-матеріальної бази (простора кімната з регульованим освітленням, різноманітний арсенал музичних інструментів (фортепіано, народні, елементарні дитячі, шумові та саморобні музичні інструменти), аудіо- та відео-апаратура, ретельно дібрана фонотека, а також різноманітність дидактичних матеріалів), висококваліфікованих кадрів музично-педагогічної діяльності та зацікавленості громадськості у проведенні музичного навчання дітей дошкільного й шкільного віку;
- побудова музичного навчання з урахуванням психофізіологічних особливостей кожної категорії дошкільного й шкільного віку;
- залежність результативності музичного навчання дітей від особливостей і характеру діяльності педагога-музиканта.

Науковий пошук нашого дослідження ґрунтувався на низці методологічних принципів. Важливе місце серед них посідав *принцип історизму*, згідно з яким застосування впливу музики на становлення й розвиток людської особистості досліджувалося в закономірності його

історичного розвитку, урахуванні та вивченні особливостей історичних обставин музикотерапевтичної діяльності конкретної доби. Будучи методологічним втіленням саморозвитку дійсності в діалектичній єдності минулого, теперішнього й майбутнього, принцип історизму уможливив здійснити порівняльний аналіз сучасного стану розвитку сфери музикотерапії із її використанням у минулому, а також здійснити прогнозування її використання у сфері музично-навчальної діяльності дітей дошкільного й шкільного віку, передбаченні її застосування у сфері музично-педагогічної практики майбутнього. Вищезазначений принцип дозволив спрямувати наше дослідження на виявлення певних суперечностей у розробці теоретико-методичної системи музичного навчання з використанням музикотерапії та прогнозування шляхів їх розв'язання, а також на системний аналіз структурних елементів і сутнісних характеристик вищезазначеної системи.

Методологічного значення у представленому дослідженні набуває принцип *науковості*, що виражається в розкритті логіки музичного навчання, інтеграції музичного навчання з оздоровчою роботою, міждисциплінарних зв'язках і, звичайно, у відповідності музичного навчання дітей останнім відкриттям у сфері науки та мистецтва. Даний принцип вимагає, щоб зміст теоретико-методичної системи музичного навчання з використанням музикотерапії дітей дошкільного та шкільного віку ґрунтуватися на сучасних теоретичних концепціях та досягненнях закономірностей впливу музики і звуків на процес гармонійного становлення й розвитку дитячої особистості.

Будь-яка наука є сукупністю знань, якими можна оволодіти лише в системі. Розробка теоретико-методичної системи музичного навчання з використанням музикотерапії потребувала ретельного застосування дидактичного принципу *систематичності й послідовності*.

Загальновідомо, що вищезгаданий принцип перебуває в діалектичному взаємозв'язку з принципом *зв'язку теорії та практики*. Систематичне та послідовне, але ізольоване від практики вивчення науки робить наукове дослідження одностороннім. Спираючись на філософські, педагогічні та психологічні положення, даний принцип дає можливість перевірити чи підтвердити ефективність розробленої теоретико-методичної системи музичного навчання з використанням музикотерапії. Його реалізація у процесі науково-дослідницького пошуку надав систематичним знанням гнучкості, глибини та усвідомленості. Міцність засвоєння теоретичних положень перевірялася низкою практичних завдань.

Науково-теоретичний пошук шляхів вирішення проблеми оптимізації музичного навчання дітей дошкільного й шкільного віку засобами музикотерапії потребував здійснювати досягнення наукових відомостей не лише від сприйняття, розуміння та запам'ятовування простого на шляху до складного, але й розвиватися від загального до часткового, від знайомства зі складним до аналізу елементарного, простого. Тим самим витримувався дидактичний принцип *єдності конкретного та абстрактного*. Теоретико-методична система є абстрактним явищем, яка утворюється з конкретних характерних елементів і особливостей. Насамперед, необхідно було ознайомитися з історичними, філософсько-естетичними та соціальними передумовами їх оформлення в ту чи іншу цілісність, а вже потім детально вивчати сукупність підходів, принципів, форм, методів і прийомів.

Наукові пошуки дослідницького характеру потребували фундаментального засвоєння необхідних наукових концепцій, понять, відомостей, на основі яких здійснювався процес розробки теоретико-методичних засад наукового дослідження. Саме тому принцип *грунтовності* посідав чільне місце в методології нашого наукового дослідження. Істотними ознаками окресленого принципу є аргументованість, відповідна повнота і точність.

Досить дієвим і вагомим дидактичним принципом методології нашого науково-педагогічного дослідження був *принцип наочності*, який базується на чітко зафіксованих наукових закономірностях: людські органи мають різний рівень чуттєвості стосовно зовнішніх подразників. У переважної більшості людей найбільшою чуттєвістю відзначається зір, який «пропускає» в мозок майже у 5 разів більше інформації, ніж слух, і майже в 13 разів більше, ніж тактильні органи. У процесі проведення науково-дослідної роботи великого значення набувало використання наочних схем, таблиць, малюнків. Використання наочності сприяє поєднанню конкретного з абстрактним, раціонального з ірраціональним, наукових знань із практичною діяльністю.

Отже, на основі нашого дослідження ми дійшли таких **висновків:**

- методологія музичного навчання з використанням музикотерапії в системі загальної освіти базується на наукових положеннях про методи наукового пізнання та способи перетворення дійсності людиною.

- методологічною основою використання музикотерапії в системі музичної загальної освіти є взаємопов'язане використання

Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2022, № 1 (115)
фундаментальних наукових підходів. Серед них: системний, аксіологічний, синергетичний, акмеологічний підходи;

• науковий пошук нашого дослідження ґрунтувався на низці методологічних принципів. Серед них: принципи історизму, системності й послідовності, зв'язку теорії та практики, єдності конкретного і абстрактного, ґрунтовності, наочності.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в розробці методологічних аспектів підготовці майбутніх педагогів-музикантів до використання музикотерапії у своїй професійній діяльності, спрямуванні музично-педагогічної діяльності вчителів музичних шкіл в освітньо-оздоровчий напрям.

ЛІТЕРАТУРА

- Безклінська, О., Бондаренко, Г., Науменко, С., Романова, Н. (2012). *Музикотерапія для загальноосвітніх навчальних закладів (курс за вибором): навчальна програма*. К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова (Bezklinska, O., Bondarenko, G., Naumenko, S., Romanova, N. (2012). *Music therapy for secondary schools (elective course): curriculum*. K.: Published by NPU named after M.P. Dragomanova).
- Волженцева, И. (2011). *Психология музыкального воздействия: учебное пособие для студентов вузов*. Донецк: Донбасс (Volzhentseva, I. (2011). *Psychology of musical influence: a textbook for university students*. Donetsk: Donbass).
- Гузій, Н.В. (2004). *Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти: монографія*. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова (Huzii, N. V. (2004), *Pedagogical professionalism: historical-methodological and theoretical aspects: monograph*. K.: NPU named after M.P. Dragomanov).
- Драганчук, В. (2016). *Музична психологія і терапія: навч. посіб. для студ. спец. «Музичне мистецтво»*. Луцьк: Східноєвр. нац. ун-т ім. Лесі Українки (Draganchuk, V. (2016). *Music psychology and therapy: textbook*. Lutsk: East Ukr. Nat. Univ. named after Lesya Ukrainka).
- Зязюн, І. (1996). Емоційно-почуттєве в освітніх технологіях і педагогічній творчості. *Єдність раціонального та емоційно-почуттєвого в освітньо-виховних системах: наук.-метод. зб.* Харків (Ziazun, I. (1996). Emotional and sensual in educational technologies and pedagogical creativity. *Unity of rational and emotional-sensory in educational systems: scientific method. coll.* Kharkiv).
- Квітка, Н. (2013). *Програмно-методичний комплекс «Навчання музики зі складними (комбінованими) порушеннями психофізіологічного розвитку»*. Київ: Редакція газет з дошкільної та початкової освіти (Kvitka, N. (2013). *Program-methodological complex "Teaching music with complex (combined) disorders of psychophysiological development"*. Kyiv: Editorial Board of Preschool and Primary Education Newspapers).
- Побережна, Г. (2010). Музикотерапія як інноваційна технологія особистісного розвитку. *Вища освіта України*, 3, 5-8 (Poberezhna, H. (2010). Music therapy as an innovative technology of personal development. *Higher Education of Ukraine*, 3, 5-8).
- Турчин, Т. (2012). Гуманно-естетичний підхід – головний напрям забезпечення прогресивного розвитку початкової музичної освіти. *Рідна школа*, 6, 63-67 (Turchyn, T. (2012). Humane-aesthetic approach - the main direction of ensuring

- the progressive development of primary music education. *Native School*, 6, 63-67).
- Федій, О. (2010). *Теорія і практика підготовки педагогів до використання засобів естетотерапії у професійній діяльності* (дис. ... докт. пед. наук). НАПН України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих, Київ (Fedii, O. (2010). *Theory and practice of training teachers to use aesthetic therapy in professional activities* (DSc thesis). Kyiv).
- Фрейд, З. (1990). *Вступ до психоаналізу*. М. (Freud, Z. (1990). *Introduction to psychoanalysis*. М.).
- Яновська, Н. (2005). Мистецтво навчання або навчання через мистецтво. *Початкова школа: Науково-медичний журнал*, 9, 47-50 (Yanovska, N. (2005). The art of learning or learning through art. *Primary school: Scientific and medical journal*, 9, 47-50).

SUMMARY

Malashevskaya Iryna. Methodological framework of musical education of children using music therapy.

The main goal of this article is justification of methodological – theoretical aspect of using music therapy in a system of national musical training. To achieve this aim were used next methods: pointed-theoretic review of the literature; comparison; systematization; synthesis of the received information; synthesis; abstraction; specification, etc. As a consequence of research, it has been proved that the methodological base of using musical therapy in nursery and secondary education institutions is connection of using fundamental scientific approaches. It includes: systematic (make an analysis of modern children's music education system based on integrity, studying specific features of psychophysiological children's development in modern conditions; exploring the phenomenon of "music therapy" and the experience of its use in pedagogical practice); axiological (modelling the process of children's music education in musical-therapy aspect based on complementary union of educational and wellness goals and targets; formation of value attitude to music education and to the music in particular); synergistic (improve the effectiveness of musical education by combination music education methods and techniques with music wellness methods; integration of a processes of acquisitional children's training with discovering their cyanogenic potential); acmeological (direct scientific research on full development of children's musical creativity abilities and inclinations provided by taking into account the abilities and patterns of establishing and developing children's abilities on every steps of their development). The combination of music education with music therapy is based on the principles of historicism, systematicity and consistency, connection between theory and practice, the union of concrete and abstract things, thoroughness and visibility. Practical significance of research lies in widening of the theoretical-methodological knowledge of music tutors about innovate music education. We see the perspectives of further scientific research in developing methodological aspects of using art therapy in the processes of children's art developing.

Key words: methodological principles and approaches, music therapy, music wellness technology, study of music.